

nek a fülébe cseng a Paál István rendezte szegedi Egyetemi Színpad Petőfi-rockjának indítása, aki láthatta, hallhatta az 1973-as évfordulón szerte a hazában. Betiltották a verset s az előadást egyaránt. „Támogat, tűr, tilt”. Az utóbbi kategóriába kerültek, és nem mondanám, hogy bármelyiknek is ártott volna az. Az irodalom szabadságharcát erősítették. Azt, amely az 1986-os Nagy Gáspár-vers Tiszatájbeli közlésével újra igazi lendületet kapott. Vasy Géza a kötet utolsó írásában vizsgálja a korszakot nagyszerűen. Az esztétikai és etikai csomópontokra összpontosítva elemzi A fiú naplójából című „jeles költeményt és jelentős gondolatot”. Radnóti Miklós Második eclogájából idézi a találó mottót: „...egy vers milyen veszélyes”. Ma már történelem: a lap szerkesztőségét leváltják (*Vörös László, Annus József, Olasz Sándor*), és a helyükbe lépő, talán jóindulatú, de „téves helyzetmegítélő képességű” garnitúra nemigen tarthatta magát. *Radnóti Sándornak* a *Mozgó Világ* „megújított” szerkesztése okán leírt intelme meghallgatásra talált ekkor is: „Szükség van a szabad ember erkölcsi ítéletét követő büntetésre, a bojkottra.” (in: *Recrudescent Vulnera*, Cserépfalvi, Bp. 1991. 30.) Végül is a tévedését rokon-szenvesen elismerő Vasy Gézának igaza van: „... egyrészt Nagy Gáspár, másrészt a Tiszatáj szerkesztőinek bátorsága volt az egyik szikra, az egyik legfontosabb szikra azok közül, amelyek 1989-hez vezettek.” Úgy érezhettük akkor, hogy ismét a „hitreneszánsz” ideje jött el. Annus Józsefhez, az új-régi redaktorhoz írt nyílt levelet *Sütő András* így kezdi: „Hát jó reggelt, fiúk!” – E sorokat írva kaptam a szomorú hírt: a „fiúk” közül Vörös László után a napokban ment el Annus József is. Gyászolva már őt is, csak sejthetjük, mennyi megíratlan, novelláiba illő emléket vitt magával három évtizedes szerkesztői harcairól.

A fõnt korántsem a valódi mélységében bemutatott könyvrõl még a következõket: remekül szerkesztett, kitûnõ idézési technikájú, így olvasmányként is élvezetes alkotás. Egyes fejezetei oktatandó textusként szolgálhatnak tanárok számára. A kiállítása is megnyerõ. A címlap Susán Pál munkája, ami vonz minden, az irodalomtudomány iránt érdeklõdõ tekintetet. Befejezésül: amikor lezárul a könyv áttekintése (1986–89), akkor új korszak, más szemlélet, talán az addigiaktól eltérõ narráció is kezdõdik. A Vörös László idézett könyvének mottót adó Ady-sorok idõtállóan bizonyulnak majd mégis: „*S ha késlekedik az okosság / Nem poeta-fajták okozzák*”.

Elõremutat arra már Vasy Géza köteté. Alkalmasint az õ mûhelyében készül el majd a folytatás, az elmúlt másfél évtized magyar irodalmának summázata.

Papp István Géza

A radikális nemzetszemlélet tükre – versekben

A magyarokhoz
Felsőmagyarország
Kiadó–Kiskapu Kiadó,
Miskolc, 2004.

Ritka szép ez a könyv. Mélybordó fedél, aranylõ betûk, igényes papír, s talán a lapok sem esnek széjjel néhány év múltán, amint az – jóval módosabb kiadók köteteinél is – oly gyakori manapság. Jó kézbe venni, de nemcsak a külseje okán. Az alcím – *Magyarság- és Istenes versek az Ómagyar Mária-siralomtól Trianonig és napjainkig* –, no meg a majd hatszáz lapnyi terjedelem is valamiféle, nemzet-érdeklõ, mondhatnám, szakrális könyv-monumentumot sejtet, amelyet megálmodói és létrehozói az „örökkévalóságnak” szántak talán, ám bennem mégis néhány kérdés tolu föl lelelebb. Mert az irodalomról mint közügyrõl van szó itt, olyan szemlélet nyílt demonstrációjáról tehát, amelyet az újabb kánon-gyártási teóriák elmaradottnak – sõt, a tudomány elleni véteteknek – tartanak. Intellektuális ellenszélben született hát ez a gyûjtemény, a cím – s fõleg az alcím – olyan határozott értékválasztást elõlegez, amelyet a mai *diskurzusok* többsége, mint „irodalmon kívüli” szempontot vet el. Aztán Ady Endre jut eszembe még. Magyarság- és istenes versekrõl tán e költészetet tanulva hallottam a legtöbbet lassan három évtizede. Az, hogy e tematikai – eszmei? etikai? – „fõlosztás” valóban tudományellenes-e, engem sohasem érdekelt igazán, a magyar irodalmat az önmagunkról mint teremtményekrõl való gondolkodás, az emberi és a nemzeti tudat egyik legfontosabb kifejezõjének vélem én már régóta, e vas-kos kötet kiõtlõinek jó szándékával nincs tehát vitám, kérdõjeleim a könyv megfontoltnak tetszõ, de tán nem mindig híven követett koncepciójával és fõleg arányai-val – részbeni túlméretezettségével? – kapcsolatosak.

„A kötet egy olyan széles horizontú, tágas kultúr- és irodalomtörténeti övezeteket bejáró, feltáró szöveg-gyûjtemény, amely a több mint ezer éves kárpát-medencei keresztény magyar létfolytonosság igaz és hû sorstükrének felmutatását, spirituális demonstrációját tüzte ki céljául.” Bertha Zoltán – õ írt ajánló sorokat a könyvhöz – ezúttal is pontosan fogalmazott. Nemcsak amikor a kötetet összeállító Medvigy Endre céljáról beszélt, hanem a mûfaj meghatározásakor is. Ez a könyv nem antológia ugyanis, hanem a magyarság és istenes tematikájának ítélt, gondolt verses szövegek gyûjteménye nagyrészt. Gyûjtemény, nyolc évszázad magyar költészetének gazdag dokumentációja, ahol a rendezõ elvet szemlátomást nem mindig az esztétikai érték, hanem egy érzelmi-tudati vagy inkább tematikai mezõny-höz való hozzárendelhetõség szándéka adta. Joggal tör-

tént mindez, hiszen a keresztény hit s a magyarság önmagáról való gondolkozásának összetartozása még a nemzettudat szekularizáltabb formájának kialakulása után – a felvilágosodást követően – is alapjaiban vitathatatlan maradt, e folyamatosságon a jóvátehetetlennek tetsző szakadást csak az 1945-öt követő idő hozta el. Medvigy Endre munkája így a kommunista érátlól széjjelszaggatott nemzettudat újraszövési kísérletének is a része lehet természetesen, hiszen ha a magyarság sorsát a bibliai üdvörténet analógiájára leírni nem is lehet ma már – ez, Szörényi László beszélt erről, a romantika koráig lehetséges volt –, a hit és a hazaszeretet összefonhatósága e fölfogás szerint továbbra is kívánatos. A magyarságot Pannóniába, akárcsak a zsidókat Mózes az ígéret földjére, Isten vezette be – Farkas András református énekszerző írt erről „iránykölteményt” (Toldy Ferenc) többek közt –, „vallásnak és hazafiságnak ez a benső szövetkezése” (Horváth János) a régi századokra mindvégig jellemző maradt, de az Istentől való elfordulást követő romlásban való kesergés („bűneiért bünteti Isten a magyar népet” – írta Szegedi Kis István például) is toposszá lett a tizenhatodik századtól. A kötetben e példák nem szerepelnek, de a Szkárosi Horvát Andrástól, Sztárai Mihálytól, Kecskeméti Vég Mihálytól, Rimay Jánostól felvett darabok vagy a *Boldogasszony anyánk...* kezdetű ének 1714-ben lejegyzett változata épp ezt a kettősséget, a magyar nép Istenre bizottságát, illetve e „szövetségnek” az elkövetett bűnök nyomán kelt megroggyanását, a könyörgést s a bünbánatot követő megváltás ígéretét modellezhetik. Azért fontos ezt elmondani, mert az Istennel való együttlét, ennek az együttlétnek az időről időre való „felmondása” s az ebbe az együttlétbe való visszavágyás – avagy a néhai nagyság emlékezetét őrző, de a fokozatos romlás felé mutató tendencia, illetve az utóbbival szembe-szegülő, az Istenhez is fellebbező hitvallói, írástudói küzdelem – e gyűjteményen át-áttetsző sorsszemlélet értelmében a magyar nemzet történelmén végighúzóó fonálként is értelmezhető. Lássuk, hogyan.

Medvigy Endre a maga fölfogásával kapcsolatban nem hagy kétséget egy pillanatra sem, a kötet alcíme is jelzi ezt, s jelzi a könyv szerkezete, aránya s némileg a versek kiválasztása is. Számára a romlás mélypontja, nemzetünk történelmének infernoja Trianon, ám e brutális történelmi döntést Isten reánk mért büntetésének toposzából eredeztetni már nem tudja – mert nem is lehet. Nem lehet nem észrevenni: a gyűjtemény kulcsa e koncepcióban rejlik, és innét ered erénye s esendősége is. Két nagy részből áll a kötet, s a fordulópont Trianon. Az első (*Magyar századok*) mindössze százharminc lapnyi verset közöl hatszáz év anyagából, a második (*Hatágu*

síp) – nyolc évtizedről van szó – viszont jó négy és fél-száz oldalnyit. Magyarozatként a szerkesztő előszavát is idézhetnénk persze – a huszadik század kutatója ő, ezt ismeri leginkább –, de azt hiszem, másról is szó van itt. Nevezetesen egy határozott, a magyarság történelmére vonatkozó történelemszemléletről, amely a nemzet irodalmát is e fölfogás részének, demonstrációjának – olykor csak illusztrációjának – tekinti elsősorban. Kár lenne tagadni: több olyan darabot olvashatunk már az első fejezetben is (Garay János: *A szent korona*; Lévy József: *Mikes*; Tárkányi Béla: *Boldogasszony anyánk*), amelyet részben tradicionális „népszerűségük”, részben elsődleges – a szavak, mondatok szintjén való – jelentésük helyi értéke sorozhatott csak a kötetbe, ám az ilyen, esztétikai értéket nemigen hordozó költemények száma a második egységben – a Trianon okozta sokkról s az azt követő időről beszélve – szemlátomást megszaporodik. Sajó Sándor fejezetnyitó, kifejezetten „jól mondható”, pódiumra termett versét (*Magyar ének 1919-ben*) akár szerethetjük is természetesen, szívünket még Papp-Váry Elemérné *Hitvallása* (magyar Hiszek-egynek is neveztek a két világháború között) is átmelegítheti, de lássuk be: ezek épp úgy a kort jellemző dokumentumok csupán, mint Oláh Gábor (*Fölfeszített nemzet*) vagy a nála is gyengébb Falu Tamás (*Kenyerek miatyánkja; Magyar visszhang*) fájdalom szülte klapan-ciai. Az is szembeszökő, hogy a Nyugat klasszikusaitól – Juhász Gyulától és Babits Mihálytól elsősorban – jó-részt olyan darabokat választott a szerkesztő (*Arad; Magyar; Trianon* illetve *Csonka Magyarország; Áldás a magyarra; Erdély*), amelyek 1945 és 1990 között egyáltalán nem, vagy csupán csonkított formában jelenhettek meg, József Attila – Szörényi László mondta így –, „gyermetegen irredenta” versét (*Nem! Nem! Soha!*) is olvashatjuk, s az ország 1938–1941 közötti gyarapodását is több – korábban szintén felejtésre ítélt – költemény köszönti itt (*Babits* mellett például Szabó Lőrinc: *Az első döntés; Az Ipoly Ünnepe*, Pusztai Sándor: *Megszólt a Föld*). Irodalomtörténeti rehabilitáció ekként e – fogalmazzunk így – vegyes értékű darabok újbóli közzététele, de az említett radikális nemzetszemlélet uralta irodalomszemlélet nyílt megvallása is.

Mindez Medvigy Endre – és persze mások – nemzetszemlélete, mint mondtam, ami nemcsak a válogatási gyakorlattal, hanem e versek többségében gyakran felbukkanó motívumokkal is igazolható. Ebben az összefüggésben Trianon a nemzetgyilkosság s a jézusi történet analógiájára fölfogott áldozathozatal metszéspontján helyezhető el, ami a gyilkossági kísérletet túlélő akaratot s a megváltás ígéretét egyként modellezheti. Ismert, hogy az országvesztés sokkjáról beszélő,

Kosztolányi szerkesztette antológia címe *Vérző Magyarország* lett, s látnivaló, hogy az egészséges test megcsonkítására utaló fordulatok a közölt versekben igen gyakoriak (Tóth Árpád: *Szent nyomorék, riadj!*; Babits Mihály: *Áldás a magyarra*, de említhetnénk Karinthy Frigyes itt persze nem olvasható, híres, fiához szóló levelének sorait is). Aztán: „Feszítettessük fel mind magunkat / Elárult nemzetünk keresztjén.” (Oláh Gábor: *Fölfeszített nemzet*), „Hol a szabadság őrijöngésbe rothad / S Megváltót s latrot egyként megfeszít,” (Sajó Sándor: *Magyar ének 1919-ben*), „Ezért a keresztet vállaimra veszem, / Ezért magamat is reá feszítettem.” (Papp-Váry Elemérné: *Hitvallás*). E fölfogás szerint a csapást nem a büntető Isten küldte reánk, a magyarság, mint áldozat, itt büntelen, vesztét gyilkos szándékú erők okozták, s ami történt – csak az Istenben való hit segítségével megvalósítható – történelmi igazságtételért kiált. Sajó Sándor („S mint bujdosó gyász, az én szép hazámat / A jó Istentől visszazokogom”), Falu Tamás („Szavunk, imánk keljen visszhangra, / Mely zúgva, hullámozva árad”), Papp-Váry Elemérné („Hiszek egy Istenben, hiszek egy hazában, / Hiszek egy isteni örök igazságban, / Hiszek Magyarország feltámadásában), Tóth Árpád („Ó, hol vagy Isten, hajdani hős Hadúr”) vagy Babits Mihály („Él a nagy Isten és semmi se megy kárba, / Magyarok se lettünk pusztulni hiába”) csakúgy az isteni kegyelemre apellál vagy azért esdekel, mint Csanády György *Székely himnus*ának záró sora („Ne hagyd el Erdélyt, Erdélyt Istenem!”). Az, hogy mit szól mindehhez a történettudomány, most nem érdekes, lényegesebb, hogy e mentalitástörténeti keretben hit és a magyarság önszemlélete ismét összeért, de már nem a régebbi századok – egyértelműen szakrális indíttatású és célú – gyakorlata szerint. Tetszik, nem tetszik, a szakralitáshoz való viszonyunk a modernitás korában megváltozott, s ama történelmi jóvátételt mi bizony a politikától vártuk – várjuk? – el, ima s fohászkodás közben is akár, ennek összes lélektani következményével együtt. Nincs fölöttünk spirituális hatalom, amelynek elszámolással tartozunk, ez a létérzés – Nietzsche után mindenképpen – a huszadik század élményévé lett visszavonhatatlanul, s az egység szétesése nyomán a nemzettudat régi formája – amely az államnemzet és a nyelvi alapon elkülönülő kulturális nemzet fölfogásának egyensúlyát őrizte még – sem volt többé használható. Feladatul az elveszített „igazodási pont”, a kegyelmet osztó Istennel, illetve annak hiányával, vagy a kegyelemért való per, fohász, no meg a nemzeti egység tudatának reménybeli újraszövése maradhatott csak meg nekünk, ez lett mindennél fontosabb, de az úgynevezett istenes és magyarságversek útja törvényszerűen szétvált, mivel a vallás-

nak s a hazafiságnak Horváth Jánostól már idézett – egzisztenciális tétként (s nem csupán jelszóként!) megélhető – „benső szövetkezése” is szétvált ekkorra. Egyegy – mondhatnám, kegyelmi pillanatban született – alkotásban (Ottlik Géza *Iskola a határon* című regényének „szóval mondhatatlan” mélyszerkezetében például!) „összejött” ez még, de karakteres tendenciaként nem volt többé kitapintható. A kötet is e – be sem valott? – hiánnyal küszködik.

Az „utolsó magyar” – tán ezért nevezte így magát Fülep Lajos szerint – aki ezt az „egységet” (illetve annak jelenvaló emlékezetét) egyszerre személyes és közösségi tényként, sorsként is átélte, Ady Endre volt. Ő a magyarságot, mint a teljesség – áldással s átokkal egyként sújtott teljesség – metafizikai igézetét (is) őrző *létezési formát* s a magyarságot, mint – tán az Istentől is elhagyott – *veszélyeztetettségi formát* a maga ambivalenciájában érezhette a saját sorsával egynek még, utódaira – így az ő gondolatait leghívebben követő Németh Lászlóra is például – csak a veszélyeztetettség rémülete maradhatott, az „egység” átélhető-megtapasztalható élménye nélkül immár. (Ezért aki ezt az életművet „belülről” érti, tudja, hogy – tematikai, módszertani osztályozás ide vagy oda – a költő istenes, magyarság, és egyéb versei valójában szétválaszthatatlanok.) Ady az ezer – vagy több – évet s a korparancsot a zsigereiben hordozta valóban, miként a reánk váró – s a halála táján bekövetkezett – veszedelmet is, ekként ő az Istennel még termékeny „viszonyt tartó” ember és nemzet sorsképletének utolsó tanúja volt, így a kötet első nagy egységét befejezni csakis vele – *A szétszóródás előtt* című verssel – lehetett (volna). Gyóni Géza ismert költeménye (*Csak egy éjszakára...*) előbbre kívánczozna, Szép Ernő rigmusának és Oláh Gábor – az országvesztés tudatában írt – darabjának ellenben semmi keresnivalója nincs itt. Az utóbbi vers helye – ha kell a könyvbe egyáltalán – Sajó Sándor, Falu Tamás s a *Magyar Hiszekegy* szövegének társaságában lenne inkább, vádló dokumentumként bizonyítván, hogy ott és akkor bennünk és körülöttünk valami jóvátéhetetlenül összetört. Ezeknek a jóra termett, a minket ért traumát – érthetően!! – földolgozni képtelen lelkeknek a versezeteiben Isten és a Haza képzete ugyanis újra összeért, de az isteni kegyelem messze tűnni látszott – no meg az alkotói tehetség is „behatárolt” volt imitt-amott –, csak a fájdalom kilökte torz sikolyok hallatszottak. Hit s hazafiság együttállását, Ady régi századoktól örökölt s megszenvedett igazát a vallomás kényszerében élők jórészt klapanciákká írták széjjel ekkor, amikből egy dolog azonban megtudható: szóval elmondhatatlan gyalázat esett meg velünk, de muszáj vallani mégis, hiszen az igazság a mi oldalunkon áll kétség-

telenül. Ez a tónus a magyar irodalom klasszisainak írásait is átszötte, Babbitól Kosztolányin át a fiatal József Attiláig, amint az itt is olvasható, de Trianon – mint a lelket megkavaró idő általában – sok-sok rímfaragóból is „költőt” csinált átmenetileg, akik a líra – nemkülönben a kimondhatatlan fájdalom – „kéznél lévő”, kor- és szituációfüggő – többnyire a népnemzeti eszköztárból megmaradt – formai, motívikai alapelemeit variálhatták csak persze. A honszerelem, az Istenhez való fellebbezés, az életakarát elszánt s izzó szavainak versekbe toulása innét érhető, de e darabok többsége hit és hazaszeretet maradandó együttlátatására ma már alkalmatlan. Úgy tetszik, Trianonban – meg a hozzá vezető úton – a hazával s az Istennel való harmonikus együttlét képessége bennünk, mint *nemzetben* végképp megroggyant, amit az 1945-öt követő idő aztán beteljesített. Mint nemzet nem vagyunk – nem lehetünk – önmagunkkal azonosak azóta sem, s egyetlen fölfénylő pillanatunk 1956-ban volt ugyan, de csak reménytelenül protestálni, keseregni, felejteni s utat veszteni tudunk általában, no meg fájdalomunkat, földoldhatatlan veszteségérzetünket dokumentáljuk, mutatjuk be rendre – úgy ahogy, ki-ki a maga képessége, vonzalmai s elfogultságai szerint.

A reánk szakadt „betegség” e monumentális gyűjteményt is kísérti persze. Már avval is, hogy a közölt versek jó háromnegyede a szétszakitottságról, avagy az „Isten nélküli” időről beszél, néha parttalan bőséggel szinte. Az elveszített egység még őrzött tudatának őszinte demonstrációja ez, jól tudom – a szerkesztő eme szándékát sokra tartom én –, de legalább ennyire egy történelemszemlélet ihlette nemzetpolitikai hitvallás radikális modellje is. Sok szöveg van e kötetben, ami kor-dokumentum volt már a születésekor is – ezeknek száma a jelenkorhoz közeledve mintha egyre gyarapodna –, s előfordul, hogy egyik-másik darabot képtelen vagyok akár az istenes, akár a magyarságversek közé besorolni én. Már Gyöngyösi István Zrínyi Ilona szépségét megejtően festő sorairól sem tudom, hogy kerültek a könyvbe, azt meg állítom: Simon István (*Húsvéti körmenet*) vagy Nagy László költeményének (*Adjon az Isten*) az „istenes költészethez” például semmi köze sincs. Néhol a szerkesztő vonzalmai, nekem rokonszenves – de a közölt versek színvonalával csak részben igazolható – elfogultságai is egyértelműen tetten érhetők. A sár-rétudvari Nagy Imre egy, Erdélyi József és Sértő Kálmán három, „erősen közepes” – ráadásul a „tematikával” igencsak laza kapcsolatot tartó – darabban szerepel itt, Sinka István – huszonöt költő társaságában – pedig négyvel. (Ennél többet csak Petőfi [7], Ady [8] és – ötletszerűnek tetsző, a század egyik legjobbját (*Apokrif*) érthetetlenül elhagyó, válogatással – Pilinszky János [5]

kapott.) Sinkáéi közül három – az *Anyám balladát táncol* a legszebb magyar versek közé tartozik! – is csak az igen-igen szabadon értelmezett koncepció jóvoltából kerülhetett a könyvbe, s a negyedik (*Jézus örökre elhagyja Názáretet*) sem istenes költemény igazán, hisz az idősödő lírikus versbéli Jézusa nem az evangélium, hanem a legendák alakja inkább. Egyáltalán: az 1945 utáni időre vonatkozó anyag a népi irodalom nagyon tágra szabott – nem poétikai, inkább tudati, magatartásbéli – tradíciójára figyelő gyűjtemény elsősorban – a „kihagyhatatlan” Nemes Nagy Ágnes, Rába György, Orbán Ottó vagy Pilinszky János is szerepet kap persze –, annyi bizonyos, hogy az emlegetett nemzetpolitikai hitvallás újra meg újra áttűnik e verseken, de a választást olykor mintha a téma (Kiss Benedek: *Sinka zsákja*; vagy Léka Géza Sinkának ajánlott ifjabb kori darabja), a politikai kiállás (Szentmihályi Szabó Péter), esetleg az „ő aztán nem maradhat ki” emberi gesztusa (Obersovszky Gyula), talán a megszólítottal való barátság (Kiss Tamás: *Fiamnak, hangszereihez*) vagy más, előttem ismeretlen – a versek színvonalával megint csak bajosan igazolható – indok magyarázná csupán (Garai István, Grandpierre K. Endre vagy Szabó Ferenc amúgy becsületesen hazafias „kísérleteit” említhetném példaként). Igaz, kevésbé ismert remeklések is akadnak e részben (Lakatos István: *Psalmus Hungaricus*; Kárpáti Kamil: *A sosemhalottak éneke*, bár ez utóbbi egy szerelmi lírát bemutató antológiába tartozhatna inkább), de én szigorúbb rostát képelnék el.

A trianoni határon túli költészetet bemutató fejezetekkel kevesebb a bajom. Akadémuskodni itt is tudnék persze – Szilágyi Domokos *Mária, anyácskája* sem istenes darab, a három verssel szereplő Gál Éva Emese költői erudíciójáról sem vagyok meggyőződve egyelőre, s bizony Mécs Lászlótól is sokallom a (csak a legjobbaknak kijáró!) négy költeményt például –, de elismerem, hogy ezek a részek a gyűjtemény eredeti céljával inkább harmóniában vannak. Az elszakított területek – s a nyugati emigráció – magyarságában a nemzet-tudat s annak metafizikus vonatkozásai épebb állapotban maradtak meg – a globalizációt elhozó nyolcvanas-kilencvenes évekig mindenképpen –, ez nem lehet vitás, s még az sem véletlen talán, hogy az a kárpátaljai fejezet a leginkább karakteres, ahol – súlyos történelmi okok miatt persze – a nemzethez való emocionális viszony tradicionálisabb formája remélhetőleg máig megmaradni kényszerült. Kovács Vilmos, Vári Fábrián László – és mások – verseiben a történelmi s a balladai hagyomány napjainkban is karöltve jár, s a képgazdag versbeszéd gyakorlata a maga líráképző jogát és erejét autentikusan őrzi még. A „felnégyelt hazát”, tehát a

nemzetgyilkosság egykor oly gyakori motívumát is emlegető Vári Fábián-vers (*Ady alkonya*) holdudvarában éppen a néhai „egység”, meg a fölmérhetetlen veszteség emlékezte köszön vissza drámai erővel ezúttal, s ez a költemény – meg egy másik (*Útban Törökország felé*) – bizonyosság lehet arra is, hogy hitnek és hazának a huszadik században veszni látszó összetartozása a nemzeti önkifejezés s a világ totális lírai elsajátításának máig érvényes s megújulni képes formája maradhat – megélt sors, erkölcsi tartás s persze költői tehetség (!) kell hozzá csupán. Vári Fábián, Kovács Vilmos (*Verecke; Testamentum*), az erdélyi Dsida Jenő (*Nagycsütörtök; Psalmus Hungaricus*), Farkas Árpád (*Avaron*) vagy Szöcs Géza művei (*Délkelet; Kérdések a XXVI. század költőihöz*) a fölemelő példák többek között, hogy a patetikus hang, a morális bátorság, a rögzült történelmi tudat vagy a politikai hitvallás „kitergetése” – föltéve, hogy a szó önmagára, mint irodalomra is óhajt nézni! – Isten kegyelméért, a nemzet újraszövéseért s az emlékezet épen tartásáért a saját verbális póroságában nem, csakis az alkotói eredetiséggel s az esztétikai-poétikai megformáltsággal való „szövétségben” tehet valamennyit. Ez az a tapasztalat, amit a hazájukért aggódó, érte ügy-ügy tenni is hajlandó, ám az irodalmat csak e nekiszánás történelmi-politikai bázisának, illusztrációjának – avagy a bátorság, az „igazság kimondása” alkalmának – tekintő lelkek figyelmébe ajánlani nem lehet elégszer.

Azért mondom ezt ilyen gorombán, mert tudnivaló, hogy a rossz, az értékek vonatkozásától eltekintő vers akkor is árt az ügynek, ha – a grammatikai jelentés első szintjén – amúgy „igazat” mond. Minderről Fülep Lajos már 1934-ben nagyon egyértelműen beszélt: „A nemzeti művé átlényegült jellegzetesség; ahol hiányoznak a mű megértésének, önmagában értésének föltételei, ahol lemondanak a mű autonóm értékeléséről, ott hiányoznak nemzeti jellegzetessége megértésének és értékelésének föltételei is. A kettő elválaszthatatlanul egy, a második benne van az elsőben, mint jellem a tettben. S az is természetes, hogy ahol a nemzeti értéket így elválasztották a művészi értéktől, a szakadéknak a nonszensz már említett fejlődésének logikája folytán nőnie kellett. Elámulna Ady, ha morgó rozmárait turulként vijjogni, örököseiket a Sárga-tengerig terjedő Turán nevében ítélni és vezérkedni hallaná”. Arról van szó, hogy a gyenge versezettek állandó szavalgatása csak a minőségérzékét altatja el, s az értékek iránti igénytelenséget növeli föl bennünk, ha átmelegszik a szívünk közben, akkor is. A gyenge verset is lehet szeretni persze, ahogy a magyar nótát is lehet – én például néha szeretem –, csak nem két népdal között. Papp-Váry Eleménné *Hitvallását*, meg József Attila szívből fakadt zsenyéjét annak kell tekinteni, ami: a fájdalom

tónusát is hordozó történelmi dokumentumnak, amit ismerni illik, csak éppen – gondolom – egy másik gyűjteményben lenne a helyük. Ezért Medvigy Endre munkája – amelyről kifogásaim ellenére állítom, hogy ott (lenne) a helye minden iskolai könyvtárban, nagyon felkészült (!) tanárok társaságában persze – az identitástudat szét hullásának fontos ellenszere lehet, föltéve, ha okosan forgatjuk. Vállalt feladatát, hogy a magyarság hitben edzett patriotizmusának eredetét és továbbélését sorstörténetünk változásaival együtt demonstrálja, nem teljesítette – tán nem is teljesíthette – maradéktalanul, hisz olyan emocionális tudattartalmat próbált bemutatni nekünk, ami – a magyarság, mint nemzet emlékezetében és életvezetési stratégiájában – évtizedek óta nemigen létezik. Érték és történelmi dokumentum ezért keveredett össze olykor, a teljességre való törekvés közepette az alapkoncepció is sérült némileg (annak tisztázása, hogy mi is az istenes vers – van-e ilyen egyáltalán – külön fejtegetést kívánna, mert a keresztény vallás szavainak, motívumainak gyakori használata ehhez még nem elég), ám – az erkölcsi-értékelvű gondolkozás világméretű veszélyeztetettségének, „piacképtelenségének” idején – a még talpon maradt igényt is üdvözölni kell. Én – az alcím ellenére – egy megnyugvásra és megalkuvásra képtelen morális hitvallás és radikális nemzetszemlélet tükrének látom az egészet inkább, a kétségkívül meglévő elfogultságaival, ízléspreferenciáival együtt, amely önnön vitalitásának és esélyeinek Trianon s főleg 1945 utáni megroggyanását is hűen példázza az előretartó időben. S példázza e megörzött – mára tudati és pszichikai zárvánnyá lett? – hit lélekmélyi fölhadhatatlanságát is bizony, ha mással nem, az utolsóul közölt darabbal mindenképpen. Major-Zala Lajos Vörösmartyt és Csokonait „vendégszövegként” idéző – szintén eléggé szedett-vedett – verse (*Hisz azt mondják*) a trianoni döntés szentesítésének, sokadszori „véglegesítésének” tekintett – nyilván a szerkesztő által is annak tekintett! – alapszerződések átkozza jól kivehetően, s ezzel az országvesztés emlékezte által determinált – az egész kötet vízjelét adó – történetiszemlélet s a jelenkor vallott vágya a gyűjtemény s a gondolatmenet végén összeér. Belép a napi politika, ami e radikális nemzetfölfogás önkifejezésének is a részévé lett levakarhatatlanul, a politika, ami az evilági (!) álmoktól, hitektől s dühökötől izzó jelszavakat nagyon szerette mindig, de – bármit állított magáról – az Istentől való kegyelemmel valójában nem tudott s nem tud semmit se kezdeni. Mi maradjunk a remekműveknél inkább, azok nem hitegetnek, értékelismerő képességünket sem torzítják, altatják el, és főleg sohasem hazudnak nekünk.

N. Pál József